

Peter Cryle, Elizabeth Stephens:

Normality: A Critical Genealogy

Chicago, The University of Chicago Press
2017, 464 s.

Obálka nejnovější knihy Petra Cryleho a Elisabeth Stephens s lakonickým názvem *Normality: A Critical Genealogy* (Normalita: kritická genealogie) připomíná svými šedohnědými barvami a přísnou papírovou strohostí úřední akta a evokuje tak autoritu a odosobňující moc moderních státních aparátů, přeměňujících jedince v anonymní položky a čísla v oficiálních statistikách. Kniha dvou předních australských odborníků v kulturních dějinách vědy a medicíny, především sexuologie a příbuzných disciplín, přesto ukazuje daleko pestřejší paletu více než příslovečných padesáti odstínů normality. Jejich ambiciózní genealogie mapuje nejistou diskurzivní kariéru normálního v moderní evropské kultuře a přesvědčivě dokládá značnou historickou proměnlivost a nestálost tohoto konceptu, který se přesto, anebo právě proto stal jedním z nejdůležitějších ideologických nástrojů 20. století.

Naprostá samozřejmost a bezelstnost, s jakou je dnes pojem normálního používán zakrývá jeho komplexní historii, která je úzce spojena s utvářením modernity a moderní společnosti jako takové. Kniha Petra Cryleho a Elisabeth Stephens v tomto ohledu navazuje na tradici kritických studií normality, počínající Georgem Canguilhem a především Michelelem Foucaultem, který zasadil počátky „společnosti normy“ do kontextu vzniku a rozvoje disciplinárních institucí a biomocenského vládnutí v druhé polovině 18. století. Nejnovější genealogie normality reviduje tento tradiční Foucaultovský výklad a vede tak rovněž podnětnou debatu s celou řadou badatelských směrů, jako jsou příkladně queer a disability studies, která se často na Foucaulta explicitně či implicitně odvolávají.

Inovativnost knihy spočívá především v důsledné historizaci a detailní analýze

dobových diskusí o ab/normálním s cílem rekonstruovat, jak se v různých historických souvislostech utvářelo a proměňovalo vědění, umožňující kategorizovat a posuzovat jedince na základě představy průměrnosti či normality (s. 144). Historická diskurzivní analýza (s. 133) v podání Cryleho a Stephens odkrývá a zkoumá široké sémantické pole vzájemně se překrývajících pojmů jako „průměrný“, „typický“, „generický“, „normální“ a všímá si technik a metod jejich určování (kalkulace) v různých vědeckých oborech počínaje medicínou, statistikou, antropometrií, psychiatrií a v neposlední řadě sexuologií. Oproti jiným badatelům a badatelkám, kteří se historicky soustřeďovali především na donucovací či normalizující účinky tohoto vědění, například v souvislosti s patologizací a následnou sociální exkluzí různých skupin „nezpůsobilých“, se Cryle a Stephens pokouší zachytit také jeho pozitivní, produktivní účinky. Diskurz normality podle nich nebyl pouze záležitostí standardizace a homogenizace, ale – v souladu s Foucaultem – také nástrojem diferenciací a individualizace, tedy produkce nových sociálních praktik, institucí a vtělených subjektivit. Minimálně od počátku 20. století pak podle nich normalita sloužila jako důležitá ideologie, která rekonstituovala vzájemné konfigurace různých kulturních kategorií (rasy, genderu, třídy etc.) a umožnila tak ustavení „mladého, zdravého, nepostiženého bílého těla“ jakožto normativního ideálu, zakládajícího společenské hierarchie v moderní společnosti (s. 320).

Na rozdíl od jiných teoretiků a teoretiček normality (např. Ian Hacking, Lennard Davis či Rosemary-Garland Thomson) nicméně kulturní hegemonie normálního podle Cryleho a Stephens nikdy nepředstavovala neotřesitelnou autoritu. Jejich kritická genealogie naopak ukazuje značnou historickou kontingenci a prekaritu konceptu normálního, který se navíc z původně úzce vymezeného užití v oblasti expertního vědění posunul do širšího povědomí až po-

měrně pozdě, v průběhu 20. století. Jedním z hlavních kritických přínosů knihy je tak zkomplikování zažitého a často nekriticky přejímaného výkladu Michela Foucaulta, který kladl počátky „společnosti normy“ do období přelomu 18. a 19. století. Podle autorů se ve skutečnosti normalita a související koncepty prosadily jako významná kulturní autorita až v průběhu první poloviny 20. století. Klíčovou úlohu přitom podle nich nehrála disciplinující moc moderního státu, ale spíše rozvoj konzumerismu, produktivismu a kultury flexibilního sebezdokonalování (self-improvement), související s rozvojem kapitalismu.

Knihy je rozdělena na dvě části. V prvníh šesti kapitolách se autoři věnují takřka výhradně diskusím v učených společnostech a komunitách, zhruba od dvacátých let 19. století. Druhá část, která je vymezena přibližně lety 1870–1950, pak rozšiřuje záběr knihy nejen na nově vznikající obory, jako byla například sexuologie, ale také na diseminaci expertního vědění prostřednictvím populární kultury.

Genealogii normálního provázal podle autorů od počátku sledovaného období rozvoj dvou paralelních a do značné míry protichůdných koncepcí. Medicínské chápání normálního, tak jak se vyvinulo především v diskurzu fyziologie a anatomie, vymezovalo „normální stav“ lidského organismu, resp. „normální anatomii“ jako stabilní a harmonickou souhru všech tělesných orgánů a vnitřních pochodů, které v tomto pojetí společně podmiňovaly celkové zdraví jednotlivce. Abnormalita, na druhou stranu, nebyla v rámci medicínského diskurzu konceptualizována jako binární opozice, ale spíše jako odlišnost spočívající ve stupni vývoje jednotlivých orgánů, tedy buď jako vývojová nedostatečnost, či naopak jako exscesivní růst. Představa normality tedy nebyla v tomto pojetí definována prostřednictvím binárních protikladů, jak ve své klasické studii argumentoval Georges Canguilhem, ani nespočívala na statistických metodách. Naopak lékařská

komunita se v průběhu první poloviny 19. století bránila extenzivnějšímu zavádění statistiky do klinické praxe a konzistentně prosazovala autoritu zkušeného odborníka-lékaře, posuzujícího jednotlivé případy na základě individuální kazuistiky (s. 60–62, 99).

Druhým myšlenkovým směrem, který v první polovině 19. století pracoval s vlastní konceptualizací normality byla statistika, jejímž cílem bylo vytváření matematických modelů, které měly umožnit odhalovat přirozené zákonitosti a kauzality „společenského těla“ a stát se tak efektivním nástrojem racionálního vládnutí v moderním státě. Pozornost byla v tomto ohledu věnována především konceptům „křivky normální distribuce“ (Gaussovy křivky) a konceptu „průměrného jedince“ (l'homme moyen), které v polovině 19. století artikuloval jeden z hlavních proponentů statistiky Adolph Quetelet. Na základě těchto modelů bylo možné propojit koncept normálního s kalkulací průměrného, respektive typického a dospět tak ke stanovení údajně přirozeného gravitačního centra společnosti, které bylo zároveň identifikováno s určitými estetickými a mravními ideály (s. 115). Jakkoliv lze nicméně propojení představy normálního s představou průměrného považovat za jeden z klíčových momentů v genealogii normality, podle Cryleho and Stephens nelze vliv statistiky přeceňovat (s. 14).

Ke konceptuálnímu prolnutí statistického a medicínského pojetí normality došlo podle autorů v díle britského statistika a zakladatele eugeniky Francise Galtona na samém sklonku 19. století (s. 13). Z hlediska rozvoje obecněji sdílených imaginací ab/normality nicméně podle Cryleho a Stephens hrály podstatnější úlohu jiné odnože expertního vědění, především fyzická a kriminální antropologie. Základem kulturního vlivu těchto oborů se přitom paradoxně stala právě vágnost, vnitřní ambivalence a vzájemná disparátnost různých dobových koncepcí a metodologií ur-

čování rasových a antropologických „typů“. Jak tvrdí autoři, dobové teorie a metodologie, jako například Lombrosova koncepcí specifické fyziognomie „zločinného jedince“, sice v odborných debatách neměly veliký ohlas, zanechaly ovšem výraznou stopu v nově vznikající populární kultuře. Experimentální antropometrická měření, prováděná u příležitosti velkých výstav přelomu 19. a 20. století, a také rozvoj různých podob eugeniky podle Cryleho a Stephens rozšířily kulturní autoritu normality, a sice tak, že se postupně stala obecně sdíleným měřítkem a nástrojem sebeidentifikace jednotlivců.

Antropometrická měření v průběhu první poloviny 20. století nicméně nesloužila pouze jako nástroj populační politiky a eugeniky, jejíž význam je obecně podle Cryleho a Stephens přeceňován, ale stala se rovněž důležitou součástí vznikající masové konzumní kultury (s. 15). Jak autoři dokládají na několika příkladech z USA, antropometrická měření a pokusy o statistické určení „typických“ (bílých) Američanů a Američanek byly nerozlučně spjaty s rozvíjející se industriální výrobou. Příslušná měření a výzkumy tak údajně nesměřovaly k jednoznačnému prosazení představy o normálním-ideálním jedinci, ale naopak vedly k uzpůsobování masové vyráběných produktů potřebám co nejširšího okruhu potenciálních zákazníků, např. prostřednictvím zavádění různých konfekčních velikostí oblečení. Ačkoliv by bylo možné namítnout, že tyto praxe stále do značné míry vylučovaly některá těla, neodpovídající (byť široce vymezené) představě normality, Cryle a Stephens poměrně přesvědčivě dokládají, že imaginace normality v době svého údajně největšího rozmachu nepředstavovaly nezpochybnitelnou donucující autoritu, ale daleko spíše velmi vágní komplex vzájemně protichůdných představ, který se v polovině 20. století protnul se vznikající kulturou fitness a self-managementu, jenž provází euromaerickou kulturu v různých podobách dodnes.

V době údajně vrcholící konjunkturny imaginací normality navíc podle Cryleho a Stephens zároveň došlo k jejímu zásadnímu zpochybnění, a sice v kontextu sexuologie, které je věnována poslední kapitola knihy s provokativním názvem „konec normality“. Psychiatrie, sexuologie a reformní hnutí sexuální osvěty se obecně na přelomu století zasloužily o všeobecnou diseminaci konceptu normálního, jednalo se nicméně právě o medicínské pojetí normality, které nespočívalo na binárních protikladech, ale naopak vycházelo z představy normality jako dynamického stavu udržování harmonie v individuálním lidském organismu/psychice. Tento výzkumný směr určitým způsobem dovršil na přelomu čtyřicátých a padesátých let Alfred Kinsey, který se pokusil o statistické zpracování velkého množství údajů o běžných sexuálních praktikách Američanů a Američanek. Výsledkem jeho mimořádně sledovaných studií bylo překvapivě zjištění, že statistickou normu ve skutečnosti představují sexuální praktiky, které byly tradičně považovány za nenormální, což vedlo následně Kinseyho k odmítnutí (sexuální) normality jakožto legitimního výzkumného konceptu (s. 346). K širšímu prosazení imaginací ab/normálního, o něj se zasloužily právě také Kinseyho knihy, tak podle Cryleho a Stephens paradoxně došlo právě v momentu faktického zpochybnění tohoto konceptu v oblasti expertního vědění.

„V naší genealogii se v zásadě nelze dopátrat momentu, kdy by se koncept normálního stal výlučně donucující silou normalizace a homogenizace a kdy by panoval všeobecný konsenzus na jeho významu“, shrnují v závěru knihy Cryle Stephens (s. 353). Jejich kritický vzhled do problematických genealogií normality vyniká právě schopností všimnout si komplexnosti dílčích diskusí i vzájemného napětí mezi prekaritou a narůstajícím kulturním vlivem imaginací ab/normálního v konkrétních dobových souvislostech. S ohledem na kontexty produkce a diseminace vědění

o ab/normáním je ovšem možné poukázat také na důležité limity recenzované knihy. Cryle a Stephens ve své genealogii sledují takřka výhradně západoevropská centra tehdejší vědní produkce (Paříž, Londýn, USA – v tomto pořadí), v druhé části knihy se pak obrací exkluzivně na vznikající konzumní kulturu ve Spojených státech. Jejich výklad tak v zásadě nereflektovaně sleduje postupný přesun vědecké a symbolické autority mezi různými západoevropskými centry a naopak zcela opomíjí produkci vědění a rozvoj populární kultury v jiných evropských zemích či v rámci tehdejších koloniálních impérií. Zahrnutí těchto kontextů do kritické genealogie normality by zcela jistě přispělo k ještě komplikovanějšímu a zajímavějšímu obrazu příslušných historických dynamik. I přes zmíněná omezení představuje kniha Petera Cryleho a Elisabeth Stevens mimořádně důležitý příspěvek k dějinám vědy a vědění a v budoucnu se jistě stane užitečným referenčním titulem pro celou řadu badatelů a badatelek.

Filip Herza

**Sebastian Schlund: »Behinderung«
überwinden? Organisierter
Behindertensport in der Bundesrepublik
Deutschland (1950–1990)**

Frankfurt, Campus Verlag 2017, 411 s.

Proč jsou sporty pro zdravotně postižené historicky i v současnosti spojovány s pojmem překonávání postižení (s. 9)? Toto je jedna ze stěžejních otázek knihy Sebastiana Schlunda *Behinderung überwinden? Organisierter Behindertensport in der Bundesrepublik Deutschland (1950–1990)* (Překonání postižení? Organizované sporty pro postižené ve Spolkové republice Německo (1950–1990)). Autor v knize zkoumá rozvoj organizovaných sportů pro osoby s postižením ve čtyřicetiletém období. Soustředí se na vzájemné průniky mezi vývojem pojmu postižení a sportovními dějinami a zároveň nahlíží

problematiku rozvoje sportů pro postižené v kontextu historické proměny hodnot ve Spolkové republice Německo.

Schlund se snaží studovat proměny pojmu překonávání a zároveň objasnit jeho neustálou přítomnost v debatách o sportech pro osoby s postižením. Za tímto účelem autor sleduje posuny v užití tohoto termínu v rozličných kontextech a dekáдах a zároveň zkoumá jeho vliv jak na společenské vnímání lidí s postižením, tak i na sebevnímání samotných postižených. Autor se dále zaměřuje na proměny hierarchií v rámci Německé asociace sportů pro postižené (Deutscher Versehrtensportverband e.V., od roku 1975 jako Deutscher Behinderten-Sportverband e.V.), jakožto i na vývoj v chápání konceptů integrace a sebeurčení postižených, aby tak zdůraznil vzájemnou provázanost těchto konceptů s pojmem překonávání postižení.

Autor rozděluje samotnou analýzu do šesti kapitol. Čtyři kapitoly (kapitoly 1, 2, 4 a 6) chronologicky sledují vývoj organizovaných sportů pro postižené v Německu, zatímco zbylé dvě se pak zaměřují na bližší zkoumání konkrétních problémů zmíněných ve zbytku textu. Ve třetí kapitole se tak autor snaží objasnit příčiny nízkého zastoupení žen v Německé asociaci sportů pro postižené s přihlédnutím k průnikům mezi kategoriemi postižení a genderu, zatímco v páté kapitole se věnuje vlivu společenské proměny hodnot na pojmy integrace a sebeurčení postižených ve Spolkové republice Německo během šedesátých a sedmdesátých let.

V první kapitole Schlund nejprve nachází původ sportů pro zdravotně postižené v rehabilitačních praktikách po první a druhé světové válce a následně dokazuje, že váleční veteráni byli již od samého počátku důležitými aktéry v organizaci sportů pro zdravotně postižené. Autor podtrhuje především privilegovanou pozici raněných, založenou na předpokladu oběti přinesené vlasti, a naznačuje tak, že hierarchické rozdělení mezi postiženými spor-